

Toelichting door F. Schouten bij de presentatie van de Messchaert-bijlage van het Kwartaalblad 2009, no. 4 van de Vereniging Oud Hoorn op Vrijdag 18 December 2009.

Johannes Martinus Messchaert (Hoorn 22-8-1857 - Küissnacht 9-9-1922), een unieke en internationaal gevierde zanger en zangpaedagoog tussen ca. 1880 en 1920. Aan grote mannen en een groot verleden lijdt de stad Hoom geen gebrek. Hoom houdt zijn erflaters ook in ere. De stad richt standbeelden op voor J.P. Coen, voor Velius, de scheepsjongens van Bontekoe en ja, ook voor Johannes Martinus Messchaert. Het plaatselijk Westfries Archief beheert ook een uitgebreid en uitstekend beheerde en beschreven Collectie Messchaert.

In 1968 heeft Mieke Canneman in West Friesland Oud en Nieuw een zorgvuldige studie gewijd aan Uw grote plaatsgenoot. Afgezien van hier en daar een enkel artikel is het sedertdien ijsig stil geworden fond de musicus die zo'n grote en veelzijdige invloed heeft uitgeoefend op het Nederlandse en ja, vergissen wij ons niet, tot op de huidige dag ook op het internationale muziekleven. Gelukkig heeft Jurjen Vis onlangs enkele goede bladzijden gewijd aan Messchaert in zijn biographie over Julius Rontgen. Aan het initiatief van de heren De Bruin (archivaris Westfries archief) en de heer Ottens (Voorzitter Vereniging Oud Hoom) is het te danken dat mij het verzoek gewerd een artikel over Messchaert te schrijven in het Kwartaalblad.

Drie gebieden van onderzoek naar de betekenis van Messchaert als musicus en paedagoog.

Aangezien ik al een heel eind ben gevorderd met een studie over Messchaert, kwam het goed uit dat er heden een bijlage over deze grote musicus in zijn hoedanigheden van zanger en paedagoog kon verschijnen. Als wij bedenken in welke opzichten Messchaert belangrijk is geweest voor zijn tijd en het nageslacht, zie ik drie gebieden waarop het onderzoek zich dient te richten.

1. Messchaert als concertzanger.
2. Messchaert als vernieuwend zangpaedagoog.
3. Messchaert als koordirigent en medewerker aan de a cappella koren van Daniel de Lange.

Ad 1. Als concert- en liederenzanger nam Messchaert een unieke plaats in in binnen- en buitenland. Er ging een welhaast hypnotiserende kracht uit van deze anders zo beheerste en ietwat formele man. De transformatie van mens tot musicus bij zijn optreden moet verbluffend groot zijn geweest. Julius Rontgen schreef aan zijn vriend Heinrich von Herzogenberg in 1896 over een concert met Messchaert te Wellen: *'danach ein brillantes Concert mit Messchaert in Wien. So*

ein Publicum habe ich noch nicht kennengelernt. Das ist ja ganz südliche Temperatur. Feldeinsamkeit wurde viermal da capo gefragt und überhaupt dauerte das Concert mit allen Zugaben beinahe doppelt so lang '. De *Ernste Gesänge* componeerde Brahms voor Messchaert. Helaas, door het sterven van de componist begin 1897 heeft Messchaert niet de première van de cyclus kunnen geven. Die eer kreeg Gerard Zalsman, een leerling van Messchaert en Comelie van Zanten.

De fameuze 'orkestleeuw' Willem Mengelberg smeekte Messchaert in een aandoenlijk briefje of hij alsjeblijft de Christuspartij in de Matthausspassion van Bach wilde zingen toen de solist eens dreigde af te zeggen wegens verkoudheid. Dezelfde Mengelberg betaalde Messchaert uit eigen zak, toen deze zo'n hoog honorarium bedong voor een uitvoering op tournee van de Matthausspassion in Parijs, dat het Bestuur van het Concertgebouw zo'n bedrag niet kon opbrengen. Gustav Mahler schreef aan Mengelberg: *'So schon wie Ihr Messchaert singt doch keiner meine Kindertotenlieder* '. Daniel de Lange, de journalist H.L. Berckenhoff en de romaniere Ina Boudier-Bakker hebben naar mijn smaak de betekenis van Messchaert het diepst doorzien. Het onderzoek naar Messchaert als interpreet zal zich nu vooral richten op de uitgebreide correspondentie van, tot en over Messchaert door vooral tijdgenoten-componisten, zijn begeleiders, zoals Julius Rontgen en niet te vergeten zijn leerlinge en latere assistente Franziska Martienssen.

Ad. 2. Messchaert als vernieuwend zangpaedagoog.

Dat brengt ons bij de tweede belangrijke hoedanigheid van Messchaert; zijn betekenis als zangleraar. Wij weten dat Messchaert samen met Julius Rontgen, Daniel de Lange en Frans Coenen de eerste officiële beroepsopleiding voor musici heeft gesticht en wel in 1884 het Amsterdams Conservatorium. In de tien jaren dat hij als leraar aan het instituut was verbonden, heeft hij uitstekende zangers opgeleid, onder wie de vermaarde Aaltje Noordewier-Reddingius. In 1911 werd Messchaert professor solozang aan het Conservatorium te Charlottenburg bij Berlijn. Daar leidde hij op zijn latere assistente Franziska Martienssen die haar invloedrijke paedagogische praktijk en studies over zangmethodiek heeft gebaseerd op de inzichten van Messchaert. Haar interessante *Die echte Gesangkunst dargestellt an Johannes Messchaert* heb ik geanalyseerd en beschreven. Maar dat verschijnt in een volgende publicatie. Laat ik volstaan met te zeggen dat de zangmethodische principes van Messchaert tot op de huidige dag hun invloed bewijzen via de zangschool van Martienssen en haar opvolgers.

Ad3.

Messchaert als koordirigent en ensemblezanger.

De derde hoedanigheid toont Messchaert als koordirigent en als zanger in de a cappella projectkoren van Daniel de Lange tussen 1881 en 1894. Velen waren de

zangers in de kamerkoren van Daniel de Lange die bij Messchaert hebben gestudeerd. Twee beroepsensembles heeft Messchaert zelf geleid: het vocaal quartet dat in 1896-'97 met veel succes optrad in den lande bestond uit Aaltje Noordewier-Reddingius (sopraan), Cato Ioman (alt), Joh. Rogmans (tenor), Messchaert (bas). Ook zijn Amsterdamsch A cappella koor waarmee Messchaert in 1899 een tournee maakte door het land bestond voor de helft uit zijn eigen leerlingen. Er is een traditie in rechte lijn te ontdekken van professionele a cappella kamerkoorzang van Messchaert via zijn leerling Anton A verkamp naar de a cappella koren van Sem Dresden die op zijn beurt weer Felix de Nobel inspireerde in 1937 het Nederlands Kamerkoor op te richten dat nog steeds bestaat als een der beste professionele kamerkoren ter wereld. Messchaert als dirigent van de Amsterdamse Liedertafel Euterpe: de traditie van de Liedertafel Sappho uit Hoorn voortgezet. Messchaert heeft furore gemaakt als dirigent van het mannenkoor de Liedertafel Euterpe te . Amsterdam. Dat brengt ons weer dichtbij huis, bij Uw huis te Hoom. Want was niet zijn vader Pieter Messchaert van 1854 tot 1877 de president van het roemruchte Sappho, U welbekend. Het Hoomse Sappho dat in 1851 door Meijroos werd gesticht als Liedertafel, mannenkoor dus, met een eigen orkest? Johannes Messchaert heeft dus van huis uit de traditie van de zang en bijzonderlijk de traditie van de koorzang meegekregen.

Tenslotte.

Een enkel woord nog over de illustraties in deze aflevering van het tijdschrift. Die geven een globale indruk van verschillende facetten, vooral ook van zijn gezinsleven. Zijn echtgenote Johanna Alma en zijn beide dochters hebben een goed deel van hun leven gewijd aan het archiveren van Messchaerts muzikale en persoonlijke nalatenschap. Laat het nageslacht daar een dankbaar gebruik van maken. Til niet te zwaar aan de betekenis van Messchaert als componist. Hij schreef een aantal goede gelegenheidswerken, maar zelf zou hij bedenkelijk hebben gekeken als iemand hem componist had genoemd. Dat was hij evenmin als hij bloemist was omdat hij dat vak in zijn jonge jaren heeft gestudeerd. Mij past het Vereniging Oud Hoom een compliment te maken voor het initiatief om eens grondige aandacht te besteden aan een der grote zonen van Hoomse bodem. Moge dit initiatief het begin worden van een herleving van het Messchaert onderzoek. Ik dank U voor Uw aandacht.